

UDK 37:050(497.4)(091)

1.04 Strokovni članek

Prejeto: 20. 3. 2014

Tatjana Hojan\*

***Pred 50. leti je izšel prvi Zbornik za zgodovino šolstva, iz katerega izhaja Šolska kronika****50 years ago, the first Zbornik za zgodovino šolstva (Miscellany for the History of Education) was published, the predecessor of School Chronicle****Izvleček***

*Prispevek predstavlja prvi Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, ki je izšel pred 50. leti, in odmeve nanj. Izdajali so ga skupaj vsi trije šolski muzeji v Jugoslaviji: Slovenski šolski muzej v Ljubljani, Hrvatski šolski muzej v Zagrebu in Pedagoški muzej v Beogradu. V njem je sodelovalo 16 avtorjev, rubrike pa so bile naslednje: Članki in razprave, Manjši članki, Iz dela šolskih muzejev, Poročila in kritike in Bibliografija.*

***Abstract***

*The article presents the first Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete, published 50 years ago, and the responses to it. It was published jointly by all three school museums in Yugoslavia: the Slovenian School Museum in Ljubljana, the Croatian School Museum in Zagreb and the Pedagogical Museum in Belgrade. Sixteen authors participated in the publication that had the following sections: Articles and Theses, Shorter Articles, From the Work of School Museums, Reports and Reviews, and Bibliography.*

Letos je petdeset let, kar je začel izhajati Zbornik za historiju školstva i prosvjete, sedaj Šolska kronika. Ker do leta 1977 ni izhajal vsako leto, je sedaj po starem šele 47. letnik. Vse do leta 1983 je izhajal samo pod zgornjim naslovom, šele tedaj pod tremi: Zbornik za povijest školstva i prosvjete, Zbornik za zgodovino šolstva in prosvete in Zbornik za istoriju školstva i prosvete. Leta 1991 je izšel samo pod prvima naslovoma. Leta 1992 je začela izhajati Šolska kronika, ki izhaja od leta 1999 dvakrat letno in je tako postala revija.

Podrobno delovanje zbornika oziroma revije bo gotovo obdelano ob 50. letniku, zdaj pa bi si ogledali prvo številko, ki je izšla leta 1964. Izšla je v Zagrebu, uredništvo

\* Tatjana Hojan, prof. slov. jezika, bibliotekarska svetovalka SŠM v p., Ljubljana, e-pošta: tatjana.hojan@gmail.com

je bilo v Hrvatskem školskem muzeju, kjer je bil tudi odgovorni in tehnični urednik, višji kustos Branko Pleše. Skupaj so ga izdajali Hrvatski školski muzej, Pedagoški muzej v Beogradu in Slovenski šolski muzej, glavni urednik je bil dr. Dragutin Franković, direktor Jugoslovanskega zavoda za preučevanje šolskih in prosvetnih vprašanj v Beogradu. V uredniškem odboru so bili poleg njega in odgovornega urednika še dr. Mihajlo Ogrizović, docent na Filozofski fakulteti v Zagrebu, France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani, in Bora Aksentijević, direktor Pedagoškega muzeja v Beogradu.

Zbornik je imel 312 strani, v njem je sodelovalo 16 avtorjev. Rubrike so bile: »Članci i rasprave, Manji prilozi, Iz rada školskih muzeja, Prikazi i kritike, Bibliografija.«

V uvodu je glavni urednik pojasnil, zakaj so pričeli izdajati zbornik in kakšen namen ima. Zgodovina pedagogike je pri nas slabo razvita, šele v zadnjih letih se je povečalo zanimanje zanjo. V Jugoslaviji sta bili tedaj dve katedri za zgodovino pedagogike in trije šolski muzeji. Ideja za izdajo zbornika je bila sprožena v Zvezi pedagoških društev, sekcija šolskih muzejev pa je na iniciativo Hrvaškega šolskega muzeja omogočila, da vsi trije šolski muzeji začno izdajati zbornik. Naloga zbornika je odkrivati zgodovinsko gradivo in ga obdelovati, dvigati raven prispevkov in pridobivati nove sodelavce. Cilj vsega tega dela pa je izdati zgodovino pedagogike jugoslovanskih narodov. V uvodu urednik optimistično sklene, da bo zbornik sprva izhajal enkrat letno, nato dvakrat ali celo večkrat.

Med članki in razpravami je najdaljši slovenski prispevek dr. Vlada Schmidta, rednega profesorja na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Njegov naslov je Šolstvo na Slovenskem v buržoazno-demokratski revoluciji (1848–1851). V teh letih so nastale v šolstvu številne spremembe. Pedagogi so sestavili Osnutek temeljnih načel javnega pouka v Avstriji. Ta je predvidel enotno osnovno šolo, osemrazredno gimnazijo z maturo, meščanske šole in realke. Za učitelje je bil predpisan pedagoški tečaj, sprva je bil dvoleten, nato trileten. Za tem so bila obdelana še naslednja poglavja: Odnos med državo in cerkvijo pri vodstvu šol, Učiteljstvo, Slovenščina v šolah, Gimnazije in realke in Univerza v Ljubljani. Učitelji so v tem obdobju imeli mesečna zborovanja, na katerih so razpravljali o didaktičnih in vzgojnih vprašanjih. Izhajati je začel tudi prvi slovenski pedagoški časopis Šolski prijatelj. Dobili smo tudi prve slovenske gimnazijske učbenike, univerze v Ljubljani pa kljub prizadevanjem takrat še ni uspelo ustanoviti.

Tomo Žalac, direktor šole za splošno izobrazbo delavcev v Zagrebu, je napisal članek »1943. godina – značajna za razvitak školstva i prosvjete na oslobođenem području Hrvatske.« Že leta 1942 je bil velik del Hrvaške osvobojen, središče je bilo mesto Slunj in že takrat so bile ustanovljene prve šole, ki so delovale v slabih razmerah. V letu 1943 so bile izvedene volitve za narodnoosvobodilne odbore, ustanovljen je bil najvišji politični organ ZAVNOH (Zemaljsko antifašističko vijeće narodnog oslobođenja Hrvatske), kjer je bil tudi prosvetni odbor. Ta je izdal Napotke za kulturno-prosvetno delo, kjer so navedene vrste šol, pravilnik, program in predmetnik teh šol. Uvedeni so bili tudi učiteljski tečaji, na katerih so izobraževali učiteljstvo. Že v letu 1943 je bilo organizirano 24 takih tečajev. Izšle so tudi nekatere pedagoške razprave, od učbenikov pa predvsem začetnice. Po osvoboditvi se je delo na področju šolstva nadaljevalo na tej podlagi.

Zvonko Horvat, direktor Višje tekstilne tehnične šole v Varaždinu, je napisal članek o začetkih pouka kemije v Hrvaški, Sloveniji in Srbiji. Sprva je podal splošen pregled razvoja pouka kemije. Od naših znanstvenikov je opozoril na Ruđerja Boškovića ter na zdravnika in naravoslovca Giovannija Antonia Scopolija in Balthasarja Hacqueta, ki sta službovala v Idriji in napisala nekaj knjig s tega področja. Hacquet je predaval tudi na Mediko-kirurški šoli v Ljubljani. Za tem piše, da je dokumentiran pouk kemije pri nas v Zadru in Ljubljani že na začetku 19. stoletja. V obdobju ilirskih provinc je bila v Ljubljani ustanovljena akademija, kjer je kemijo predaval Janez Kersnik. Po reformi šolstva po letu 1848 so bile ustanovljene realke, na katerih so poučevali kemijo. Omenja profesorje kemije, pri nas je bil posebej znan Mihael Peternel, nato učbenike in članke o kemiji.

Dr. Aleksander Banović, znanstveni sodelavec na Inštitutu za pedagoška raziskovanja SR Srbije v Beogradu, je pisal o vseobsežnosti Jana Amosa Komenskega. Primerjal je človeka in naravo, zavzemal se je za sintezo rezultatov vseh ved, položil temelje sodobni didaktiki in pedagogiki. Zavzemal se je za izobraževanje, ki bi trajalo vse življenje, torej tudi za izobraževanje odraslih ter za mednarodno ustanovo, ki bi skrbela za mir med narodi in za mednarodni jezik, ki bi povezoval ljudi. Tako se je že takrat zavzel za organizacijo, kot je UNESCO.

Dr. Jovan Iskruljev, profesor iz Novega Sada, je opisal delovanje srbskega pedagoga dr. Paje Radosavljevića na Stanfordski univerzi v Kaliforniji. Najprej je opisal njegovo življenje in šolanje. Po končanem učiteljsku je odšel študirat na Dunaj, v Jenó in Zürich, kjer je leta 1904 doktoriral iz pedagogike, psihologije, antropologije in estetike. Študij je nadaljeval na Pedagoški fakulteti v New Yorku in tudi tam postal magister, nato pa 1908 tudi doktor pedagogike. Dobil je mesto asistenta za psihologijo v Stanfordu, hkrati pa se je vpisal na tamkajšnjo medicinsko fakulteto. Tam je ostal eno leto, nato pa je dobil mesto docenta na Pedagoški fakulteti v New Yorku, kjer je postal 1915 redni profesor in tam ostal do upokojitve. Avtor se je posvetil predvsem letu Radosavljevićega medicinskega študija, kjer je navedel seznam predavanj, ki jih je poslušal, njegove profesorje in pozitivni vpliv na njegovo delovanje.

Urednik Zbornika dr. Dragutin Franković je napisal članek o delu Davorina Trstenjaka v Karlovcu. Trstenjak je bil rojen v Sloveniji na Krčevini pri Ormožu. Preparandijo je končal v Zagrebu, bil tam eno leto domači učitelj, od leta 1871 do 1889 pa je deloval v Karlovcu. Tam je bil začasni upravitelj deške šole in ravnatelj Višje deklške šole. Avtor opisuje njegovo literarno delo v tem obdobju. Napisal je kar nekaj del, na primer knjigo o šolskem vrtu, o pticah in »Dobro kućanico« za žensko mladino. Deloval je v številnih društvih, na šoli uredil prirodoslovno in ornitoliško zbirko in uredil šolski vrt. Politično je deloval v stranki prava. Pedagoške članke je objavljajl predvsem v pedagoški reviji Napredak. Ko je prišel na oblast Kuen Hedervary, je Trstenjak aktivno nasprotoval njegovi politiki. Po novem šolskem zakonu iz leta 1888 je vlada lahko premestila učitelje in to se zgodilo tudi Trstenjaku, ki so ga 1. novembra 1889 prestavili v Kostajnico.

Dr. Mihajlo Ogrizović, docent Filozofske fakultet v Zagrebu, je pisal o znani hrvaški učiteljici Mariji Fabković in njeni pedagogiki. Bila je rojena v Pragi, poučevala pa je v Virovitici, Karlovcu in Zagrebu. Dobro je poznala dela dotedanjih svetovnih pe-

dagogov, ki so vplivali nanjo. Zavzemala se je za svobodno šolo, za aktivnost učencev pri pouku, za delovno šolo. Posebno pozornost je namenila telovadbi, posebej ženski, reformi pouka ročnih del, predšolski vzgoji in družinski vzgoji ter zanemarjenim otrokom, za katere je predlagala posebne domove. Poudarjala je tudi pomen izobraževanja deklet in se kot ljubiteljica narave zavzemala za drugačno metodiko in pouk naravoslovnih ved. Mnogo je prevajala, zlasti iz češčine, pisala v takratne revije, delovala v učiteljskih društvih in bila med uredniki Pedagoške enciklopedije.

Slede štirje krajši članki. Prvega je napisala kustosinja Slovenskega šolskega muzeja Slavica Pavlič, to je Pregled razvoja šolstva v Krškem do leta 1941. Na začetku je opisala nastanek mesta Krško in podatek, da je v njem delovala prva šola že leta 1478. V dobi protestantizma je delovala latinska protestantska šola, ki jo je vodil Adam Bohorič od leta 1551 do 1563. Redno osnovno šolo so ustanovili leta 1786 frančiškani. Avtorica nato opiše razvoj šolstva v Krškem v 19. stoletju, ko so delovale dekliška, kmetijska in obrtno-nadaljevalna in leta 1877 meščanska šola. Na njej sta delovala znana slovenska pedagoga Ivan Lapajne in dr. Tomaž Romih. Na kraju omenja tudi leta 1886 v Krškem ustanovljeno Pedagogičsko društvo, ki je izdajalo knjige in zbornik.

Svetozar Čanović, pedagoški svetnik iz Prištine, je pisal o nadzorovanjih srbskih šol pod Turki in objavil dokument iz leta 1895/96 iz prištinskega sandžaka. Nadzorovanja šol so v Prištini potekala že v 80. letih 19. stoletja, čeprav brez dovoljenja turških oblasti. Več podatkov je o nadzorovanjih srbskih šol iz leta 1895/96. Šolski nadzornik Štefan Dimitrijević je o ogledu šol poslal poročilo raško-prizenskem metropolitu. Obiskal je 431 šol v Mitrovici, Vučitrnu, Prištini, Gilanu in glavnih krajih v okolici teh krajev. Podrobno je citirano poročilo o ogledu šol v Mitrovici in Vučitrnu.

Jagoš Đilas, pedagoški svetnik iz Prištine, je opisal zgodovino šole v Nerodimlju, ki je leta 1963 praznovala stoletnico. Bila je ena prvih vaških šol na Kosovu in Metohiji. Sprva je bila v zasebnih hišah, šele leta 1906 je dobila svoje poslopje. Avtor je navedel imena učiteljev do leta 1914 in statistiko učencev v letih 1891/92 in 1895/96. Opisal je opremo šole, pouk in učbenike in dodal, da je šele po drugi svetovni vojni postala pravi šolski center s še dvema podružničnima šolama. Sestavek je zaključil tako: » Škola v Nerodimlju danas je kovač i rasadnik osnovne tekovine naše revolucije – bratstva i jedinstva ravnoravnih Srba i Šiptara.«

Gojko Škoro, predavatelj na Višji pedagoški šoli v Titovem Užicu, je pisal o zgodovini osnovnih šol v rujanskem okraju. Ta se je že po letu 1850 preimenoval v zlatiborski okraj.

Avtor je uporabljal predvsem gradivo iz Zgodovinskega arhiva v Titovem Užicu in ugotovil, da so bile leta 1869 v tem okraju le tri šole, in sicer v Bioski, Mačkatu in Dobroselcih, do leta 1899 pa so bile ustanovljene še v Kremnami, Čajetini, Mokri Gori in Šljivovici. Pisal je o ustanavljanju posameznih šol, njihovem vzdrževanju, obiskovanju šol, ki je bilo precej neredno, pouku, učiteljih in njihovih plačah ter o sejah šolskih odborov.

Naslednja rubrika v Zborniku je bila Iz dela šolskih muzejev. V njej so štirje prispevki. Prvi je slovenski: Šolski muzeji – dokumentacijski centri za zgodovino šolstva in vzgoje, ki ga je napisal France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja v Ljubljani. Po kratki zgodovini šolskih muzejev je opisal njihovo delo, kaj je njihova naloga

in kaj vse spada v tak muzej. V Jugoslaviji so le trije šolski muzeji in ti so leta 1962 sprejeli enoten načrt za svoje delo. Postali naj bi dokumentacijski centri za zgodovino šolstva in vzgoje in bi morali imeti posebno dokumentacijsko zbirko. Natančno nato opisuje, kakšna naj bo ta zbirka, kaj vsebuje in katere podatke mora imeti.

Branko Pleše, višji kustos v Hrvaškem šolskem muzeju v Zagrebu, je pisal o tem muzeju, ki je deloval že več kot 60 let. Od nastanka leta 1901 do leta 1953 je deloval v sklopu Hrvaškega pedagoško-književnega zbora, od tega leta dalje pa ga prevzel Ljudski odbor mesta Zagreb. Avtor je opisal naloge in delo tega muzeja ter navedel naslove 34. rokopisnih prispevkov uslužbencev in sodelavcev muzeja, ki jih hrani arhiv, in 60 razstav, ki jih je muzej pripravil od leta 1925 do 1963. Ob 60-letnici muzeja je bilo v Zagrebu strokovno srečanje jugoslovanskih šolskih muzejev, kjer je bil sprejet sklep, da se ustanovi sekcija šolskih muzejev. 6. novembra 1962 je bilo na seji muzejskega sveta v Hrvaškem šolskem muzeju sprejet studi sklep o izdajanju Zbornika za zgodovino šolstva in prosvete.

Sledita dva prispevka o muzejskih razstavah v Pedagoškem muzeju v Beogradu. Prvega je napisala profesorica Radmila Aćimović, in sicer o razstavi šolskih stavb v Beogradu. Razstava je bila razdeljena na tri dele, in sicer: šolske stavbe od 19. stoletja do prve svetovne vojne, šolske stavbe med obema vojnama in šolske stavbe po osvoboditvi. V prvem obdobju sta bili največji stavbi Velika šola in stara univerza. Načrtna gradnja šol se je pričela šele po letu 1894. Med obema vojnama je razstava razdeljena na tri dele, in sicer Osnovne šole, Srednje šole in Fakultete. Posebej je omenjena osnovna šola Žarko Zrenjanin. Po osvoboditvi pa razstava posebej omenja predšolske ustanove, osnovne šole, srednje šole, dijaške domove, višje in visoke šole in študentske domove. Na razstavi je tudi šolska mreža od leta 1939 do 1963. Na njej je število šol, učencev in učiteljev.

Pedagoški svetnik Srečko Ćunković iz Pedagoškega muzeja v Beogradu je opisal razstavo o srbskih abecednikih in začetnem pouku branja in pisanja. Razstava je bila urejena kronološko in je imela 9 obdobjev od srednjega veka pa do novejša doba. Razstavljeni so bili abecedniki, literatura o njih, metodike pouka začetnega branja in pisanja in predmeti, ki se uporabljajo pri tem pouku. Posebej so bili razstavljeni tudi učbeniki za pouk gluhonemih in slepih.

Naslednja rubrika je bila poročila in ocene novih knjig. Ferdo Gestrin, izredni profesor na Filozofski fakulteti v Ljubljani, je poročal o knjigi dr. Vlada Schmidta *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem*. Knjiga je bila prva od načrtovanih treh knjig in je obsegala obdobje do začetka 19. stoletja. Poročevalec je poudaril pomen knjige, v kateri je mnogo novih ugotovitev in je izpolnila vrzel v strokovni pedagoški literaturi. Poleg pedagogike in šolstva obravnava tudi gospodarske, družbene in kulturne razmere v tem obdobju.

Branko Pleše, višji kustos iz Zagreba, je poročal o dveh hrvaških knjigah. Prvo je napisal Tone Crnobori o preporodu hrvaškega šolstva Istre v NOB, ki jo je založila založba Epoha v Zagrebu. Poudaril je pomen knjige, ki je podala mnogo novih podatkov o problematiki šolstva v NOB in njegovi organizaciji v Istri. Pri tem je opisal tudi drugo prosvetno-kulturno delovanje v Istri, predvsem gledališče, dodal številno dokumentacijsko in slikovno gradivo.

Druga knjiga je bila Gozdarski pouk v Hrvaški od 1860 do 1960. Uredila sta jo Nikola Neidhardt in Milan Androić, založila pa Gozdarska fakulteta v Zagrebu. Poročevalec je posebej pohvalil to, da knjiga ne obravnava samo pouka na fakulteti, temveč tudi srednje in nižje gozdarske šole in institute. Izdana je bila ob stoletnici gospodarsko-gozdarske šole v Križevcih leta 1860, ki se je leta 1898 preselila v Zagreb. Knjiga vsebuje poleg zgodovinskega opisa tudi uredbe, statute, učne načrte, popise absolventov in doktoratov.

V zadnji rubriki Bibliografija je Bibliografija za slovensko zgodovino šolstva. (Pregled tiska 1945–1960). Sestavil jo je France Ostanek, direktor Slovenskega šolskega muzeja. Urejena je kronološko in v sklopu vsakega leta po abecedi avtorjev. Zanimiv je porast knjig in člankov s področja zgodovine šolstva, saj jih je v letih med 1945 in 1948 izšlo zelo malo, nato pa jih je vedno več.

O prvi številki Zbornika so pisali vsi večji pedagoški časopisi. V Sloveniji so o njej poročali v Sodobni pedagogiki, Prosvetnem delavcu in v Naših razgledih, na Hrvaškem v Šolskih novinah in Pedagoškem radu, v Srbiji v Nastavi i vaspitanju. Vsi poročevalci so se strinjali v tem, da je izid takega zbornika zelo pomemben in so več ali manj tudi pohvalili njegovo vsebino in tehnično ureditev. Ivan Bizjak v Naših razgledih je napisal, da bi bilo v naših šolah in odnosu do njih marsikaj bolje, če bi bolj poznali pedagoško tradicijo, zgodovino šolstva in pedagogike naših narodov. Zelo podrobno je o Zborniku poročal Ivan Andoljšek v Sodobni pedagogiki. Posebej je pohvalil tehnično ureditev in članka dr. Vlada Schmidta in dr. Aleksandra Banovića ter bibliografijo za zgodovino šolstva, ki je prva te vrste pri nas. Oba poročevalca v Sodobni pedagogiki in Naših razgledih pa sta opozorila na številne tiskovne napake, ki jih je bilo pri slovenskih člankih kar precej.

Dr. Ivo Perić je Zbornik v Pedagoškem radu zelo pohvalil, medtem ko je bil dr. Vladeta Tesić v Nastavi i vaspitanju bolj kritičen. Menil je, da so prispevki v Zborniku zelo neizenačeni, tako po velikosti kot po kvaliteti, saj je poleg pravih razprav še nekaj fragmentarnih člankov z nepopolnimi podatki, ki za prvimi zelo zaostajajo. Pogrešal je tudi več ilustracij in pa poročila o novosti pri nas in v svetu na področju zgodovine pedagogike. Poudaril pa je, da so te njegove pripombe spodbuda za delo pri Zborniku v prihodnje.

## Viri in literatura

*Nastava i vaspitanje, 1965.*

*Naši razgledi, 1965.*

*Pedagoški rad, 1965.*

*Prosvetni delavec, 1965.*

*Sodobna pedagogika, 1966.*

*Šolske novine, 1965.*

*Zbornik za historiju školstva i prosvjete, 1964.*